

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

П. К. БЕЧКО, кандидат економічних наук

Н. В. БОНДАРЕНКО, кандидат економічних наук

С. А. ВЛАСЮК, кандидат економічних наук

О. В. РОЛІНСЬКИЙ, кандидат економічних наук

В. І. НАГОРНИЙ, здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії)

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджується питання щодо необхідності формування та прогнозування ринку кредитних ресурсів. Сформовано цілісну систему сільськогосподарського кредиту, створену за участю держави, яка слугує найважливішим механізмом державного регулювання, розвитку та вдосконаленню елементів національної аграрної політики. Елементи ринкового механізму саморегулювання неспроможні забезпечити як розширеного, так і простого відтворення у галузі. Крім того, потреба у державній підтримці сільського господарства за сучасних умов значно вища, ніж у країнах з розвинутими ринковими відносинами. У зв'язку з цим галузь найменш приваблива для кредиторів та інвесторів. З огляду на це актуальним питанням є прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів, здатним забезпечити доступ аграріїв до кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг.

Ключові слова: економічне прогнозування, прогнозування, кредитний ринок, кредитоспроможність, кредитомісткість.

Постановка проблеми. Формування та дійова діяльність кредитного ринку обумовлює потребу у створенні досконалого механізму кредитування аграріїв, здатного розширити їх доступ до кредитних ресурсів. Пріоритетним завданням щодо взаємовідносин аграріїв з позичальниками кредитів є розроблення методичних підходів щодо прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів для суб'єктів аграрного виробництва, визначати ефективність кредитування зокрема і пільгового та дослідження середовища, здатного убезпечити оптимальний розподіл кредитних ризиків. З огляду на це, пріоритетними є прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів для суб'єктів аграрного виробництва подальшої структурної модернізації методичних підходів зо прогнозування кредитування аграріїв.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поміж вітчизняних науковців немає цільного підходу щодо вирішення проблеми методичних підходів прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів для суб'єктів аграрного виробництва, багато розбіжностей у трактуванні, за сутністю, призначенням

прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів. Критичний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, що досліджують методичні підходи прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів для суб'єктів аграрного виробництва серед яких: А. І. Косташ [1], О. Є. Гудзь [2], О. В. Дзюблюк., Л. М. Прийдун [3], З. С. Варналій [4], Р. В. Руська [5], М. Л. Яшина [6], Л. В. Соколова [7]. Даний аналіз дає змогу зробити висновок, що проблемі прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів для суб'єктів аграрного виробництва поки що не надається належна увага та потребує подальшого дослідження.

Методика досліджень. Результати дослідження базувалися з використанням загальнонаукових методів, зокрема таких як наукове пізнання, дослідження економічних явищ. Методологічним та теоретичним базисом дослідження слугували як праці вітчизняних науковців і практиків, так і зарубіжних вчених які досліджували методичні підходи з прогнозування ринку кредитних ресурсів та його подальший розвиток для суб'єктів аграрного виробництва. У статті використано такі методи дослідження: групування, монографічний, порівняння, абстрактно-логічний, наукового узагальнення.

Мета дослідження. Метою статті є розгляд методичних підходів прогнозування розвитку ринку кредитних ресурсів для суб'єктів аграрного виробництва.

Результати досліджень. Важливий етапом розвитку аграрної галузі за умов цифрових технологій, глобалізації економіки, лібералізації ринку, посилення державного регулювання соціально-економічних процесів та тенденцій, які намітилися в макроекономічній стабілізації країни, набувають наукові дослідження, пов'язані з пошуком нових підходів щодо рішення питань, пов'язаних з ринком кредитів з урахуванням галузевої специфіки позичальників їх фінансового стану та комплексного аналізу ринку кредитних ресурсів. Саме вирішення даного питання сприяє забезпеченню спрямованого і сталого розвитку сільськогосподарських підприємств із використанням методологічних і методичних підходів економічного прогнозування на основі підвищення ефективності їх функціонування та збалансованого використання джерел фінансування, здатних забезпечити соціально-економічну стабільність та продовольчу безпеку.

Фінансові відносини суб'єктів аграрного бізнесу ґрунтуються на можливій соціальній і економічній вигоді авансованого капіталу, що супроводжується ризикованістю внаслідок втрати ними рівня кредитоспроможності, загострення платіжної кризи та кризи банківської системи і фондового ринку [1 с. 79–81].

Ефективне функціонування суб'єктів аграрного бізнесу значною мірою залежить від наявних фінансових ресурсів. Дефіцит як власних, так і запозичених джерел фінансування як операційної, так і інвестиційної діяльності є стримуючим чинником в їх адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища. Досвід функціонування суб'єктів аграрного бізнесу свідчить про недоцільність надання переваги одному із джерел фінансування операційної та інвестиційної діяльності: ні власним, ні залученим джерелам внаслідок

особливостей відтворювального процесу аграрного виробництва, високого рівня витрат, тривалого виробничого циклу, розриву між часом реалізації продукції та надходженням виручки [2. с. 102].

Оптимальне співвідношення власних фінансових ресурсів і банківських кредитів є потенційним вирішенням проблеми фінансового забезпечення суб'єктів аграрного бізнесу. Проте розвитку кредитних відносин суб'єктів аграрного бізнесу перешкоджає високий ступінь кредитних ризиків. Сучасна кредитна політика банків орієнтована на високорентабельних позичальників і обмежена для низькорентабельних підприємств особливо фермерських господарств з незначними обсягами земельних угідь. За таких умов виникає потреба в розробленні і розвитку методичних підходів, спрямованих на активізацію кредитних відносин в сільському господарстві шляхом розширення доступу суб'єктів аграрного бізнесу до кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг [3 с. 156].

Разом із зняттям мораторію на продаж угідь аграрного спрямування сільськогосподарські підприємства набули права внесення земель до статутних капіталів, їх продаж або інших видів відчуження земельних ділянок та паїв, що перебувають у приватній власності. В зв'язку з цим земельні ресурси можуть бути заставою при одержанні банківського та інших видів кредитів, що дає підставу до доступу аграріїв до позичок, що найбільше важливо не лише для великотоварних підприємств, але і дрібних, зокрема фермерів.

Аграрне підприємництво є галуззю яка потребує великої кількості кредитів і її робота без перебоїв без позик майже неможлива. Це викликано специфікою сільськогосподарського виробництва; нестачею вільних коштів; високою капіталомісткістю і відносно низькою капіталовіддачею; сезонністю та значним терміном виробничого циклу; залежністю від природно-кліматичних умов; порівняно невеликими розмірами господарств, що негативно позначається на їх конкурентоспроможність на ринку отримання як коротких так довгих кредитних ресурсів. За таких умов пріоритетним для економічної системи є зростання взаємопов'язаних показників таких як динаміка індикаторів кредитної політики та показників корпоративних фінансів [4 с. 29–33].

Глобалізаційні процеси, які відбуваються в аграрному бізнесі певною мірою ускладнює процес взаємовідносини як між світовим господарством в цілому, так і національною економікою, зокрема і певною мірою впливає на кредитну політику, основним регулюючим органом якої є Національний банк України, який чітко моніторить стан кредитування з показниками конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів аграрної галузі. Варто відзначити, що політика щодо кредитування слугує передумовою зростання ефективності економіки, з одночасним зміцненням її позицій на світову економіку.

Макроекономічна політика забезпечує цілі, завдання, вибір методів та механізмів реалізації кредитної політики., оскільки вона ґрунтується не на суб'єктивній оцінці її розробників, а на закономірностях формування економічного середовища. Важливого значення за ринкових умов

господарювання аграріїв набувають наукові дослідження, пов'язані з пошуком нових підходів при визначенні кредитоспроможності потенційного банківського клієнта з урахуванням ситуації вітчизняної і зарубіжної практики, а також галузевої специфіки позичальника. В основі комплексного аналізу кредитоспроможності закладений аналіз фінансового стану суб'єктів аграрного бізнесу на певну дату в поєднанні з можливістю пропозиції широкого спектру консалтингових послуг. В сучасній банківській практиці застосовуються методи оцінки кредитоспроможності, які ґрунтуються на ретроспективному аналізі фінансових показників, що характеризують діяльність позичальника за певний період.

Найбільш перспективним напрямом банківського аналізу при виборі потенційного позичальника є економіко-математичне моделювання виробничої діяльності підприємства [5]. Модель, що характеризує виробничу структуру суб'єкта аграрного бізнесу варто виокремити як висхідну передумову для конструювання оцінки кредитоспроможності. Разом з тим, при реалізації економіко-математичних моделей слід враховувати зростаючі вимоги як до якості, так і ефективності програмних засобів. Це зумовлено наявністю великої кількості суб'єктів господарювання аграрної галузі різних організаційно – правових форм господарювання, що функціонують в різних агрокліматичних, організаційно-економічних і соціальних умовах, масовим запровадженням ПЕОМ в аграрній галузі і рядом інших причин. З огляду на це, створення та аналіз економіко-математичної моделі оцінки кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу і розроблення відповідних програмних інструментальних засобів сприяють проектуванню економіко-математичних моделей цього типу.

Створення ефективного механізму функціонування суб'єктів аграрного бізнесу потребує застосування економіко-математичного та комп'ютерного моделювання, що є одним із основних інструментів при дослідженні складних економічних, технічних та інших систем і процесів [6]. Моделювання задач управління економікою, зокрема забезпечення кредитними ресурсами, здійснюється у двох взаємозалежних площинах, кожна з яких має свій інструментарій та методику, які перебувають у постійному зв'язку та взаємозалежності: в економічній та математичній площині.

Перша площина виражає економічні об'єкти, сутність яких відповідає аналізу природи економічних процесів та явищ у вигляді абстрактної моделі залежностей. Друга – виражає множини значень суттєвих змінних величин (екзогенних та ендогенних), отриманих на основі аналізу моделі і моделюванні економічних процесів. Адекватність побудови моделі визначається специфікою функціонування суб'єктів аграрного бізнесу та особливістю моделювання фінансових потоків. Для діагностики кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу у вітчизняній практиці використовуються регресійні і дискримінантні моделі, а також методи наукового прогнозування [7].

Кредитні установи при кредитуванні аграріїв аналізують їх фінансову стійкість згідно з чинними методичними оцінками банків на основі переліку критеріїв їх фінансового стану, основним з яких є кредитоспроможність

позичальника. І це виправдано саме в даному питанні, адже змога аграрного підприємства дотримуватися принципів банківського кредитування, особливо в частині терміновості та строковості є основною із передумов їх кредитоспроможності, яка характеризується низкою показників, представлених в таблиці 1.

Табл. 1. Показники кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу Уманського району Черкаської області [8]

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Середнє значення за 2017–2020 рр.	2021 р.	Відхилення показника за 2021 р від середнього значення (2017–2020 рр.)		Нормативне значення
							+/-	%	
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,74	0,76	0,71	0,69	0,72	0,67	-0,05	-6,94	> 0,5
Коефіцієнт покриття	1,13	0,93	0,78	0,82	0,91	0,87	-0,04	-4,39	> 1
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,21	0,18	0,03	0,24	0,17	0,25	0,08	47,05	0,6–0,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0009	0,0009	0,0008	0,0078	0,0029	0,0210	0,0181	6,2	> 0
Коефіцієнт рентабельності продажу	0,62	0,51	0,52	0,49	0,51	0,54	0,03	105,8	> 0,05
Коефіцієнт фінансування (фінансової стійкості)	0,16	0,22	0,21	0,37	0,24	0,36	0,12	150,00	< 1
Коефіцієнт забезпеченості і власними оборотними активами	0,12	0,03	-0,32	-0,11	-0,08	-0,0085	-0,0715	-89,38	> 0,1
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,02	0,82	0,54	0,58	0,63	0,78	015	23,8	1–2

Джерело: дані Головного управління статистики у Черкаській області

Коефіцієнт платоспроможності (автономії) є найбільш вагомим для обчислення кредитоспроможності позичальника. Він дає об'єктивну оцінку розміру, яка частка власних фінансових ресурсів в загальній сумі фінансових джерел субекта господарювання. При нормативному значенні цього показника 0,5 його розмір складає в 2017 році 0,74 або на 0,02 відсоткового пункти більше середнього за 2017–2020 рр. Показник платоспроможності суб'єктів

господарювання всіх організаційно – правових форм господарювання в середньому по району в 2021 р. становив 0,67, що на 6,94 і 0,05 відсоткових пункти в порівнянні з середньорічним показником за 2017–2020 рр.

Частка оборотних активів, враховуючи суму дебіторської заборгованості до загальної суми короткострокових зобов'язань характеризує коефіцієнт покриття і при визначенні кредитоспроможності позичальника має важливе значення, оскільки характеризує можливість за рахунок наявних оборотних активів вчасно погасити банківські кредити. Цей показник практично має двояке нормативне значення і на практиці коливається в діапазоні від 1 до 3. Варто відзначити, що якщо цей показник менший за нормативне його значення це сигналізує про проблемний стан кредитоспроможності позичальника. За таких умов у позичальника виникає брак власних обігових активів щоб вчасно погасити поточні зобов'язання. Банківські установи до таких позичальників ставляться з недовірою при їх подальшому кредитуванні, що знаходить своє відображення в кредитній історії. До таких суб'єктів господарювання з недовірою ставляться і інвестори та партнери по бізнесу, оскільки проблема з кредитоспроможністю позичальника є результатом як нарощування суми банківських запозичень, так і прямих збитків операційної діяльності.

Результати проведеного дослідження по суб'єктах господарювання аграрного бізнесу Уманського району свідчать, що в 2017 р. цей показник практично варіював в межах нормативного значення. В той же час, в 2021 р. його розмір становив 0,7, що на 4,39 відсоткових пункти менше в порівнянні з середньорічним за 2017–2020 рр. Коефіцієнт швидкої ліквідності по обстежених суб'єктах аграрного бізнесу району в 2021 р. порівняно з середньорічним за 2017–2020 рр. зріс на 0,08 відсоткових пункти або 47,05 %. Слід зазначити, що нормативне значення даного коефіцієнта перебуває в межах 0,6–0,8. Результати дослідження суб'єктів аграрного бізнесу Уманського району свідчать, що цей показник становить лише третю частину від нормативного значення даного коефіцієнта, а при терміновій потребі погасити зобов'язання за допомогою грошових коштів та погашення дебіторської заборгованості позичальники здатні погасити лише 25 % від загальної потреби.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності в 2021 р. склав 0,0210 при нормативному значенні більше і порівняно із середньорічним показниками за 2017–2020 рр. зріс на 0,0181 відсоткових пункти або в 6,2 рази. Коефіцієнт рентабельності продажів суб'єктів аграрного бізнесу району демонструє рівномірне значення в діапазоні від 0,62 в 2017 р. до 0,54 в 2021 р. Сільськогосподарські підприємства району вузькоспеціалізовані, тобто виробнича діяльність їх спрямовано на виробництво рослинницької продукції. З огляду на проведені результати дослідження цей показник стабільний становить 0,54 в 2021 р., що на 5,8 відсотків більше в порівнянні зі середньорічним за 2017–2020 рр.

Важливий показник кредитоспроможності – коефіцієнт фінансування (фінансової стійкості), який свідчить про зростання розміру запозичень до валюти балансу позичальника в 2021 р. порівняно зі середньорічним за 2017–2020 рр. зріс в 1,5 рази. Теоретично і практично доведено, що за умови зростання

розміру цього показника більше за одиницю це сигналізує про брак власних коштів для покриття всіх видів запозичень, що є критичним для позичальника. Банківські установи при видачі позики здійснюють аналіз стану забезпечення власними обіговими активами і з цією метою розраховують коефіцієнт забезпечення власними обіговими активами. В середньому за 2017–2020 рр. цей показник по суб'єктах аграрного бізнесу дорівнював 0,08. Це свідчить про те, що господарюючі суб'єкти аграрного бізнесу району не забезпечені власними оборотними активами, які би відповідали нормативному значенню і слугували розширенню їх доступу до кредитних ресурсів.

Важливим показником при визначенні кредитоспроможності позичальника є коефіцієнт загальної ліквідності. В 2021 р. в порівнянні з середньорічним 2017–2020 рр. цей показник зріс на 23,8 відсотки і як наслідок суб'єкти господарювання аграрного бізнесу району здатні за необхідності розраховуватися за отриманими запозиченнями власними оборотними активами. Доведено, що нормативне значення цього показника становить від 1 до 2. В середньому за 2021 цей показник по суб'єктах господарювання аграрного бізнесу району дорівнював 0,78, що є недостатньо для забезпечення їх кредитоспроможності. Важливе значення для прогнозування кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу мають показники, що характеризують їх доступ до кредитних ресурсів і на основі яких, як правило, формується кредитна історія банком на кожного потенційного позичальника. Нами проведено групування суб'єктів аграрного бізнесу за рівнем кредитоспроможності з використанням статистичних даних за 2017–2021 рр. (табл. 2).

Отримані дані свідчать, що сільськогосподарські підприємства за рівнем рентабельності від 30,1 до 45,1 і більше відсотків мають більший доступ до кредитних ресурсів в порівнянні зі збитковими підприємствами та низькорентабельними підприємствами. Із зальних обстежених підприємств району 8 або 17,4 – збиткові рівень сукупної рентабельності яких -11,1. При частці кредиту в покритті оборотних активів 29,2 % коефіцієнт оборотності кредиту по цій групі вибірки склав 3,84, фактична сплачена відсоткова ставка за короткостроковими кредитами становила 25,7 %, коефіцієнт оборотності кредиту становив 3,84, при тривалості оборотну кредиту 325,1 днів та терміні окупності кредиту 367,1 днів і коефіцієнта рентабельності позичкового капіталу -0,021. В той же час, високорентабельне сільськогосподарське підприємство рівень рентабельності якого становив 47,2 % забезпечене власними джерелами фінансування оборотних активів на 79,2 %.

При цьому це підприємство залучало банківські кредити на більш вигідних умовах за середньою відсотковою ставкою 16,7 %, при коефіцієнті оборотності кредиту 13,84, тривалості обороту кредиту 95,1 днів та терміні окупності кредиту -109,1 днів, та коефіцієнта рентабельності кредиту 0,130.

В зв'язку з потенційними небезпеками неповернення кредитів банків нами здійснений моніторинг групи аграрних підприємств в користуванні і в оренді яких розмір земельної площі перебуває в діапазоні від 1000,1 до 2000,0 га.

Табл. 2. Групування суб'єктів аграрного бізнесу Уманського району Черкаської області за рівнем рентабельності в середньому за 2017–2021 рр.

Показники	Збиткові	До 15,0	15,1–30,0	30,1–45,0	Більше 45,1	Всього
Середній рівень рентабельності, %	-11,1	13,2	22,4	36,6	47,2	24,9
Кількість господарств в групі	8	23	12	2	1	46
У відсотках до обстежених	17,4	50,1	26,1	4,3	2,1	100,0
Частка кредиту в покритті оборотних активів, %	29,2	38,7	26,9	16,5	33,1	17,9
Фактично сплачена відсоткова ставка за короткостроковими кредитами, %	25,7	22,9	21,9	17,1	16,7	21,0
Коефіцієнт оборотності кредиту	3,84	5,08	10,05	13,64	13,84	10,05
Тривалість обороту кредиту, днів	325,1	236,3	126,8	101,9	95,1	236,3
Термін окупності кредиту, днів	367,1	330,5	256,4	115,1	109,1	301,5
Рентабельність позичкового капіталу, коефіцієнт	0,021	0,058	0,125	0,149	0,130	0,068
Частка власних оборотних засобів, %	58,3	43,2	51,3	71,5	79,2	55,3

Джерело: дані Головного управління статистики у Черкаській області [8]

Кількість таких аграрних підприємств в Черкаській області в середньому за досліджуваний період складає 166 або 29,1 % від загальної їх кількості. Об'єктивний і всебічний моніторинг цих аграрних підприємств проводився на основі аналізу конкретних кількісних і якісних значень індикаторів, які включають в себе оцінку кредитоспроможності, здатну забезпечити економічну безпеку за сучасних умов їх кредитування, як основного джерела фінансового забезпечення діяльності суб'єктів аграрного бізнесу, спрямованих на забезпечення безперебійного колообігу виробництва, відтворення основних засобів, розширення виробничих потужностей, що уможливорює регулювання сталого розвитку економіки, істотне підвищення її ефективності (табл. 3). Приведені дані свідчать, що показники ліквідності представляють зацікавленість не лише для правління суб'єктів аграрного бізнесу, а й для зовнішніх особистостей аналізу: коефіцієнт абсолютної ліквідності представляє інтерес для постачальників сировини і матеріалів; швидкої ліквідності – для банків; поточної ліквідності – для інвесторів.

**Табл. 3. Показники кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу
Черкаської області за площею земельних угідь у користуванні
від 1000,1 до 2000,0 га**

Показник	Порогове значення	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Коефіцієнт поточної ліквідності	>1,6–2,0	1,847	1,668	1,894	2,028	1,922
Коефіцієнт швидкої ліквідності	>0,5–0,6	0,824	0,890	1,059	1,042	1,066
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2–0,3	0,138	0,117	0,119	0,124	0,118
Коефіцієнт фінансової незалежності	>0,5	0,479	0,489	0,572	0,552	0,543
Коефіцієнт фінансової залежності	<0,5	0,771	0,886	0,817	0,769	0,762
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами	>0,1	0,047	0,081	0,269	0,270	0,272
Коефіцієнт фінансової стійкості	>0,7	0,657	0,658	0,715	0,688	0,667
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,5	0,054	0,089	0,282	0,305	0,317
Коефіцієнт фінансового важеля	≤1	1,628	1,834	1,451	1,414	1,424
рентабельність власного капіталу, коефіцієнт	>0,15	0,092	0,106	0,142	0,141	0,135
Рентабельність позичкового капіталу, коефіцієнт	>0,12	0,058	0,059	0,127	0,151	0,132

Джерело: дані Головного управління статистики у Черкаській області [8]

Так, перевищення оборотних активів над короткостроковими фінансовими зобов'язаннями забезпечує резервний запас для компенсації збитків, які можуть понести сільськогосподарські підприємства при розміщенні та ліквідації всіх оборотних активів, крім готівки. Чим більша величина цього запасу (найкращий результат 2020 р. – 2,028), тим більша впевненість кредиторів, що борги будуть погашені вчасно. Коефіцієнт швидкої ліквідності, розрахований для суб'єктів господарювання, перевищує нормативне значення і становить від 0,824 в 2017 р. до 1,066 в 2021 р. Його розмір визначений тим, що у складі грошових коштів підприємств аграрного бізнесу більшим є капітал який позичили, помітну частину якого складає дебіторська заборгованість. Коефіцієнт абсолютної ліквідності демонструє, що призводить до дефіциту власних коштів у аграріїв, лише 11–13 % короткострокових зобов'язань можуть бути погашено за рахунок наявної готівки.

Коефіцієнти фінансової незалежності, забезпеченості власними оборотними активами, фінансової залежності та фінансування свідчать про

панівну залежність виробництв від зовнішніх основ фінансового забезпечення. Таку залежність можна вважати вигідною інвестиційною стратегією за умови постійного підвищення рентабельності власного капіталу. В обстежених суб'єктів аграрного бізнесу Черкаської області показник рентабельності власного капіталу за досліджуваний період не перевищує нормативне значення. Низький рівень мобільності власного капіталу пояснюється тим, що сільськогосподарські підприємства використовують переважно позичковий капітал. Низький оборот запасів і дебіторської заборгованості не дають можливості своєчасно погашати боргові зобов'язання, призводить до сплати штрафних фінансових санкцій.

В основу показників впливу кредитів на ефективність суб'єктів аграрного бізнесу взятий показник чистого оборотного капіталу (Networkingcapital), який дорівнює різниці між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями (в грошових одиницях) (табл. 4).

Табл. 4. Вплив кредитів на ефективність суб'єктів аграрного бізнесу Уманського району в середньому за 2017-2021 рр.

Показник	Кооператив «Черповоди»	ТОВ «Виробничо- торгівельна фірма «Сяйво»	ФГ АФ «Базис»	НД «Родниківка»	ТОВ «Агровіт» ←↑
Чистий робочий капітал, тис. грн.	-636,0	-1033,4	19382,0	14488,0	25478,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,002	0,001	0,133	0,104	0,145
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,014	0,025	0,514	0,406	0,521
Тривалість обороту кредиту, днів	354,1	384,4	152,3	212,6	148,9
Рентабельність (збитковість) виробництва всього, %	-4,8	-1,9	36,4	37,9	29,7
Чистий прибуток (збиток) на 1 га с.- г. угідь, грн.	-183,3	-112,7	578,8	539,1	301,7

Джерело: дані Головного управління статистики у Черкаській області [8]

Його наявність та величина свідчать про спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання та розширювати подальшу діяльність необхідну для підтримки фінансової стійкості, оскільки перевищення грошових оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями означає, що підприємство не тільки може погасити свої короткострокові зобов'язання, але і має резерви для розширення діяльності. Проведені дослідження свідчать, що із

переліку вибраних суб'єктів господарювання району в кооперативі «Черповоди» та ТОВ «Виробничо-торгівельна фірма «Сяйво» сума робочого капіталу за досліджуваний період мала від'ємне значення відповідно 636,0 і 1033,4 тис. грн., при рівні збитковості виробництва відповідно -4,8 і -1,9 % та рівні збитку в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь 183,3 і 112,7 грн відповідно.

З метою прогнозування ринку кредитних послуг проведений регресійний аналіз (табл. 5) дані якого свідчать, що в цілому по суб'єктах аграрного бізнесу Уманського району зміна кредитоспроможності великою мірою залежить від впливу варіації тривалості обороту кредиту (x_{16}) і чистого робочого капіталу від фактично сплаченої відсоткової ставки за кредит (x_{10}), грошових коштів в касі і на поточних рахунках в банках (x_{11}) і меншою мірою від низько та середньо ліквідних оборотних активів (x_9) до загальної вартості оборотних активів, а також спеціалізації позичальника до загального обсязі виручки від реалізації (x_6).

Табл. 5. Результати регресійного аналізу кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу Уманського району, Черкаської області в середньому за 2017-2021рр.

Групи підприємств	Коефіцієнт множинної регресії	Рівняння множинної регресії
1 кластер	0,801	$y = -16,811 - 0,034x_3 + 0,001x_5 + 0,512x_6 - 0,362x_9 + 0,137x_{11} + 5,402x_{15}$
2 кластер	0,961	$y = 241,031 - 121,32x_2 - 0,028x_3 - 0,3413x_9 - 0,369x_{16}$
3 кластер	0,702	$y = 83,04102 + 0,002x_5 + 0,741x_6 + 0,619x_{10} + 5,401x_{15}$
В цілому	0,893	$y = 49,749 + 0,336x_6 - 0,382x_9 + 0,881x_{10} + 0,191x_{11} + 4,152x_{15} - 0,168x_{16}$

Джерело: дані Головного управління статистики у Черкаській області [8]

З огляду на це зв'язок між кредитоспроможністю і вищеперерахованими чинниками слід признати тісним при якому коефіцієнт множинної регресії становить 0,893. Слід відмітити, що зв'язок між кредитоспроможністю і чинниками, що відібрані в модель більш впливові для підприємств з більш високим рівнем платоспроможності, що пов'язано з впливом зовнішніх факторів на ефективність використання кредитних ресурсів підприємств, які мають суттєвий вплив від зовнішніх факторів.

Підвищення кредитоспроможності, як головного чинника в переважній більшості випадків можна досягти шляхом контролю за дотриманням принципів кредитування, ефективного використання отриманих кредитів як в операційну, так і інвестиційну діяльність. Для більш детального аналізу впливу кредитоспроможності на ефективність виробництва та використання оборотних активів по кожному із досліджуваних підприємства розрахований коефіцієнт платоспроможності (автономії), коефіцієнт покриття, коефіцієнт маневреності

власного капіталу, коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними фінансовими ресурсами (табл. 6).

Табл. 6. Відносні показники кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу Уманського району Черкаської області

Підприємство		Коефіцієнт платоспроможності (автономії)		Коефіцієнт покриття		Коефіцієнт маневреності власного капіталу		Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними фінансовими ресурсами	
		2017 р.	2021 р.	2017 р.	2021 р.	2017 р.	2021 р.	2017 р.	2021 р.
1 група	25	0,64	0,89	1,95	1,98	0,54	0,69	0,69	0,72
2 група	18	0,79	0,86	3,98	6,33	0,44	0,55	0,75	0,84
	7	0,80	0,80	4,22	4,19	0,79	0,81	0,76	0,76
	5	0,95	0,90	23,02	5,61	0,53	0,45	0,96	0,82
	13	0,96	0,92	18,46	8,64	0,65	0,65	0,95	0,88
	4	0,99	0,99	47,05	47,90	0,47	0,50	0,98	0,98
	24	0,84	0,88	12,69	6,81	0,37	0,40	0,92	0,85
	23	0,74	0,70	1,93	2,48	0,37	0,50	0,48	0,60
3 група	1	0,94	0,95	10,10	14,46	0,55	0,67	0,90	0,93
	22	0,93	0,93	38,23	27,99	0,51	0,59	0,97	0,96
	2	0,81	0,84	4,08	4,43	0,74	0,65	0,75	0,77
	17	0,73	0,74	3,17	3,10	0,80	0,75	0,68	0,68
	11	0,80	0,98	4,73	47,36	0,93	0,97	0,79	0,98
	20	0,83	0,89	4,38	7,48	0,71	0,80	0,77	0,87
	10	0,97	0,97	15,46	17,72	0,49	0,55	0,94	0,94
	21	0,94	0,93	8,09	8,95	0,48	0,63	0,88	0,89
	14	0,95	0,98	10,00	23,81	0,49	0,56	0,90	0,96
	6	0,48	0,59	1,50	1,92	0,42	0,48	0,33	0,48
	19	0,81	0,80	2,59	2,63	0,19	0,32	0,61	0,62
	15	0,96	0,99	16,80	76,98	0,71	0,73	0,94	0,99
	12	0,77	0,65	7,68	3,52	0,93	0,93	0,87	0,72
16	0,98	0,99	28,63	49,21	0,61	0,89	0,97	0,98	
4 група	3	0,99	0,98	57,13	30,93	0,62	0,61	0,98	0,97
	8	0,46	0,43	2,19	1,33	1,38	0,44	0,54	0,25
	9	0,92	0,97	6,80	19,35	0,54	0,59	0,85	0,95
	26	0,58	0,40	1,14	1,17	0,10	0,19	0,12	0,14
Середнє зважене по вибірці		0,78	0,74	–	3,24	2,60	0,54	–	0,69

Умовні позначення: 1 - ТОВ «Дубова»; 2 - АФ «Ліга»; 3 - ПП «ОрієнтирАгроБ»; 4 - ТОВ «Берестівець»; 5 - ТОВ «Новий світ»; 6 - ПП «Дмитрушки»; 7 - ДП «АФ Байс Агро»; 8 - СТОВ «Дружба»; 9 - ТОВ ім. Черняхівського; 10 - ТОВ «Полянецьке»; 11 - ТОВ «Агротера-Колос»; 12 - ТОВ «Демтра»; 13 - ТОВ АФ «Текуча»; 14 - СВК «Черноводи»; 15 - ТОВ «Агрокомплекс-Вільшанка»; 16 - ТОВ «Весна»; 17 - ТОВ «АФ Добро»; 18 - ФГАФ «Базис»; 19 - НДГ «Родниківка»; 20 - ТОВ «Уманьхімагро»; 21 - СТОВ «Степ-2000»; 22 - ТОВ «Прометей»; 23 - ТОВ «Аграрій СВПП»; 24 - ТОВ «Агроплант»; 25 - ТОВ «Агровіт»; 26 - ТОВ ВТФ «Сяйво».

Проведений аналіз даної таблиці свідчить про зниження середньозважених показників по суб'єктів аграрного бізнесу Уманського району у 2021 р. в порівнянні з 2017 р., що свідчить не лише про зниження їх фінансового стану, а і неефективне використання оборотних активів, сформованих як за рахунок власних, так і залучених (банківських кредитів) джерел фінансування. Особливо зменшилися коефіцієнт загальної ліквідності (на 19,75 %) і коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами (на 10,14 %). Слід відмітити

суттєве покращення показників фінансової стійкості протягом досліджуваного періоду в ТОВ «Агровіт» – лідера ринку, що пояснюється зростанням чистого робочого капіталу, зменшенням тривалості обороту кредитів.

У 2021 р. у цьому господарстві коефіцієнти автономії, забезпечення оборотних активів власними коштами та маневреності власного капіталу перевищують оптимальне (рекомендоване) значення рівня в порівнянні з 2017 р. на 0,25, 0,03, 0,15, 0,3 відсоткових пункти відповідно.

Що ж стосується решти підприємств, то коефіцієнт незалежності, що характеризує можливості підприємства виконати свої зовнішні зобов'язання за рахунок використання власних засобів та незалежність його функціонування від позикових засобів, загалом майже у всіх господарств знаходився в межах рекомендованої норми ($>0,5$), окрім господарств четвертої групи: СТОВ ВТФ «Сяйво» (0,40) і СТОВ «Дружба» (0,43). У СТОВ ВТФ «Сяйво» також спостерігався низький рівень маневреності власного капіталу (0,19 при рекомендованій нормі $>0,4$).

Висновки. Економіко-математична модель оцінки кредитоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу на додаток до існуючих методів оцінки кредитоспроможності, побудованим на розрахунку показників за допомогою даних балансу, дає можливість не тільки визначати і оцінювати тенденції у виробничій діяльності позичальника, прогнозувати її результат на перспективу з урахуванням виданого кредиту, але сприяє зростанню ефективності аграрного виробництва та цільового, ефективного використання як власних фінансових ресурсів, так і банківських кредитів, що залучаються в операційну та інвестиційну діяльність.

Література:

1. Косташ А. І. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 15 жовтня 2019 р. Полтава, 2019. С. 79–81.
2. Гудзь О. Є. *Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств*: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
3. Дзюблюк О. В., Прийдун Л. М. *Кредитний ризик і ефективність діяльності банку*: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2015. 295 с.
4. Варналій З. С. Забезпечення фінансової безпеки України як чинник сталого розвитку економіки. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (14 квітня 2021 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. С. 376.
5. Руська Р. В. Застосування математичних методів в банківській діяльності: методичні рекомендації. Тернопіль: Тайп, 2014. 140 с.
6. Яшина М. Л. Експрес-моделювання кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Financial Analytics: Science and Experience*. 2015. № 47. С.39-49.
7. Соколова Л. В., Соколов О. Є., Тімошева А. О. Аналіз науково-практичного інструментарію оцінювання кредитоспроможності підприємств. *Траєкторія науки. Електронний науковий журнал*. 2016. № 4(9). Режим доступу:

<https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-naukovopraktichnogo-instrumentariyu-otsinyuvannya-kreditospromozhnosti-pidpriemstv> (дата звернення 12.10.2022р.)

8. Сільське господарство Черкащини. Статистичний збірник. Режим доступу: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2022/present_zb_sg_21.pdf

References:

1. Kostash, A. I. (2019). Problems and prospects of the development of the market of financial services in Ukraine. Proceedings of International Scientific and Practical Conference. Poltava, 2019. Pp. 79–81.
2. Hudz, O. E. (2007). *Financial resources of agricultural enterprises*. Kyiv. NNC IAE, 2007. 578 p.
3. Dzyublyuk, O. V, Pryidun, L. M. (2015). Credit risk and efficiency of bank activity. Ternopil, 2015. 295 p.
4. Varnalii, Z. S. (2021). Ensuring the financial security of Ukraine as a factor in the sustainable development of the economy. Proceedings from: 3rd international scientific and practical conference “*Financial instruments for the sustainable development of the economy*”. Chernivtsi national University, 2021. P. 376.
5. Ruska, R. V. (2014). Application of mathematical methods in banking: methodological recommendations. Ternopil. Taip, 140.
6. Yashyna, M. L. (2015). Express modeling of the creditworthiness of agricultural enterprises. *Financial Analytics: Science and Experience*, 2015, no. 47, pp. 39–49.
7. Sokolova, L. V., Sokolov, O. E., Timosheva, A. O. (2016). Analysis of scientific and practical tools for assessing the creditworthiness of enterprises. *The trajectory of science. Electronic scientific journal*, 2016, no. 4(9) Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-naukovopraktichnogo-instrumentariyu-otsinyuvannya-kreditospromozhnosti-pidpriemstv> (access date 10/12/2022).
8. Agriculture of Cherkasy region. Statistical digest. Retrieved from: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/source/arch/2022/present_zb_sg_21.pdf (access date 11/14/2022)

Annotation

Bechko P. K., Bondarenko N. V., Vlasiuk S. A., Rolinskyi O. V., Nahorny V. I.
Anticipation of market development of credit resources for agrarian businesses

The paper focuses on the necessity of formation and anticipation of the credit resources market. A comprehensive system of agricultural lending has been set up, created with the participation of the government, which provides the most important mechanism for state regulation, development and improvement of elements of the national agrarian policy. It has been determined that the efficient operation of agricultural enterprises is largely dependent on the availability of financial resources.

It was found that the proper functioning of agrarian enterprises indicates the inappropriateness of preference given to the sole source of funding for operating and investment activities. It was stated that the optimal balance of own funds and bank loans is a potential solution to the problem of financial support for agrarian businesses. It is determined that globalization of the economy complicates the relationship between the national economy and the world economy; it has a direct impact on the implementation of credit policy. At the same time, the importance of the

mechanism of interaction of credit policy and competitiveness of agrarian businesses increases dramatically.

Indicators of creditworthiness of agrarian business entities and a group of enterprises of Uman district of the Cherkasy region by the level of profitability in the average for 2017–2021 years have been characterized. At the same time, it was decided to apply the most promising direction of banking analysis when choosing a potential borrower – economic and mathematical modeling of the enterprise’s production activity. It was also revealed that the adequacy of model construction is determined by the specificity of the functioning of agricultural economic entities and the specificity of financial flow modeling. When assessing the creditworthiness of agrarian business entities in national practice, the use of regression and discriminant models, as well as scientific forecasting methods, is prescribed.

The indicators of creditworthiness of agrarian businesses of the Cherkasy region by the area of land in use from 1000.1 to 2000.0 hectares have been analyzed and the impact of credits on the efficiency of agrarian businesses of the Uman district has been determined on average for 2017–2021 years. The results of the regression analysis of creditworthiness of agrarian business entities have been determined, which indicates not only a decrease in their financial condition, but also an inefficient use of circulating assets formed by both own and attracted (bank loans) sources of financing.

It has been determined that the economic-mathematical model of assessment of creditworthiness of subjects of agrarian business allows not only to determine and evaluate trends in the borrower’s production activity, to predict its result for the future, taking into account the issued credit, but also promotes the efficiency of agricultural production and the targeted and effective use of its own funds and bank loans for operating and investment activities.

Key words: *economic prognostication, credit market, creditworthiness, credit capacity.*